

מזמור יום עצמאותנו

ראשי הרבנים לארץ ישראל ביום קום המדינה, הרב הרצוג והרב עוזיאל, ואיתם רבנים חשובים, התקינו ליום העצמאות את מזמור ק"ז, אכן ראוי המזמור ליום זה ביותר. זהו מזמור נבואי אשר חובר מראש ("יאמרו גאולי ה'"), לגאולת קיבוץ הגלויות שבימינו, שיום העצמאות הוא הביטוי העיקרי שלה.

מזמור זה לומדת הגמרא (ברכות נד, ע"ב) מקור לארבעה שצריכים להודות לה' על ישועתם - יורדי הים, הולכי המדברות, מי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. ואין זה מקור כדרך האסמכתות, כי המעיין במזמור יראה שהלכה זו כתובה בו ומפורשת - "ויצעקו אל ה' בצר להם, ממצוקותיהם יצילים. יודו לה' חסרו ונפלאותיו לבני אדם". הלכה זו אשר תופסת בכל המקרים השייכים לארבעת הסוגים, ולדעת קצת מהראשונים גם במקרים נוספים (שו"ע, או"ח סימן ריט) - בין אם הם בא"י, ובדרך אליה, או בחו"ל, ובדרכים לחו"ל - יוצרת לעיתים תחושה של פרטיות כעניין ההודאה - כל תחוייב עומד לבדו עם ניסו לפני ה'. אם נשוב למקור נלמד יסוד חשוב, אין ההודאה הפרטית אלא תולדה של ההודאה הכללית בגאולתה של האומה. נשוב לראשית המזמור ונתבונן.

"הודו לה' כי טוב - כי לעולם חסדו.

יאמרו גאולי ה' - אשר גאלם מיד צר.

ומארצות קבצם - ממזרח וממערב, מצפון ומים".

אכן המזמור הוא נאום גאולי ה'. וגם מי שיתעקש להמשיך לעסוק בגאולה פרטית לבדה יוכרח להודות מחמת ההמשך - קיבוץ גלויות. פסוק זה - "ומארצות קבצם, ממזרח וממערב מצפון ומים" - אינו מותיר שום ספק מפני שהוא משלש מה שהובטח בתורה ונשנה בנביאים -

"ושב ה' א-לוהיך את שבותך ורחמך ושב קבצך

מכל העמים אשר הפיצך ה' א-לוהיך שמה.

אם יהיה נדחך בקצה השמים,

משם יקבצך ה' א-לוהיך ומשם יקחך" (דברים, ל, ג-ד)

"ממזרח אביא זרעך, וממערב אקבצך,

אומר לצפון תני, ולתימן אל תכלאי,

הביאי בני מרחוק, ובנותי מקצה הארץ" (ישעיה, מג, ה-ו)

"הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ ...

שמעו דבר ה' גויים והגידו באיים ממרחק,

ואמרו מזרה ישראל יקבצנו" (ירמיה, לא, ז-ט)

"ולקחתי אתכם מן הגויים, וקבצתי אתכם מכל הארצות,

והבאתי אתכם אל אדמתכם" (יחזקאל, לו, כ"ד)

"אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו, ואזרעם בעמים ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושוב
והשיבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם..." (זכריה י, ח-י)

ברור על כן הניסוח הנבואי שבמזמור - "יאמרו גאולי ה'" בלשון עתיד שעולה בעיקרו על הגאולה בעתיד. אולם בדרך הגאולים נוצרים סיבוכים מסוגים שונים. ישנם התועים בדרכי המדבריות בדרכם לארץ ישראל. וישנם הנקלעים לסערות הים - איתני הטבע קמים וחוסמים את דרך המתקבצים ומביאים אותם עד שערי מזרח, משל מצפים כוחות הטבע לגערת ה' - "ושמתי כל הרי לדרך ומסלותי ירמון" (ישעיה, מט, י-יא וכן נא, ט-י, מב, טו-טז). אולם התערבות א-לוהית זו לא תבוא קודם שיכירו הנקבצים בגואלם ה' צבאות, ויזעקו אליו. יש גם שנקלעים לבתי האסורים או לבתי החולים, אך כאן שומעים אנו חידוש - "כי המרו אמרי א-ל ועצת עליון נאצו, ויכנע בעמל ליבם..." וכן "אילים מדרך פשעם ומעוונותם יתענו..." - הוי אומר: כאן הם השניים שאינם רוצים להיגאל מלכתחילה, וחוזרים בהם רק לפני שערי-מוות, חוזרים ונגאלים. במזמור מופיעים שני אלה באמצע (שלא בסדר הגמרא) - תועי המדבר פותחים ויורדי הים חותמים במסקנה המשלימה - "וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפצם. יודו לה' חסדו". לפיכך ארבעת המודים אינם במקורם כי אם סוגי העולים לארץ ישראל, שנים שהם ארבעה, הרוצים לעלות בדרכי מדבר וים, והמתנכרים, שמוצאים את עצמם במחנות ובבתי אסורים ובחליים קשים - אבל יודעים לחזור בהם וכל זה בגאולת האומה והארץ. אין גאולת הפרט וברכתו אלא בת קול מגאולת האומה.

גם לא מדובר במזמור הזה, לא בגאולת העולם ולא בגאולת מלך המשיח, לא בבית-המקדש ולא באחרית-הימים. רק בגאולת קיבוץ הגלויות "אל מחוז חפצם", שבארץ ישראל. מזמור מגולה של קץ מגולה.

*

כשנתבונן במזמור נמצא נוסף לאלה עוד שני סיבוכים במחוז חפצם, בארץ ישראל, האחר חומרי חיצוני - "שם נהרות למדבר ומוצאי מים לצמאון, ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה" - שהפכו לשממה - וזה זוכה לרפואה של התישבות חקלאית ועירונית רחבת ממדים, מקורות חיים, שדות ופירות -

"ושם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים.

ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב

ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה,

ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיטו."

אז בא המשבר האחרון הקשה מכולם, משבר של התמעטות ושל הנהגה - "וימעטו וישוחו מעוצר רעה ויגון, שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך". בלבול ואפסות, בזיון של כל כבוד ושל כל מכובד, אלה הם סימני המשבר האחרון שבמזמור בדרך הכרת עצמאותנו וקיבוץ גלויותינו. וממנו משתחררים רק בחכמה, בנינה ובישור - "יראו ישרים וישמחו... ויתבוננו חסדי ה'" - כלומר, הכרת חסד ה', בינה ושמחה הם המפתחות לרפואת המשבר הזה, האחרון שבמזמור.

אכן חייבים אנו להודות לה' כנגד כל הארבעה ולמעלה מזה, על כל גילוי של אור גאולה במאת השנים הללו בהן אנו נגאלים מתקבצים. חסרון כוח ההודאה בנו אכן נובע מחולשת אמונה כללית, מחוסר יכולת נפשית-רוחנית מספיקה להתבונן בחסדי ה' עמנו ועם אבותינו, ולהודות בלב שלם. ושמא אין הלב שלם מחמת שאין הגאולה שלימה, שחסרה תחיה רוחנית לנו שאורות וצללים משמשים בערבוביה?

אכן, אורות וצללים בערבוביה לפנינו - המתבונן בעין פקוחה יראה שעל כל שלב של אורה היו גם צללים, וכנגד כל הוראה ניתן להשמיע גם קיטרוג. המאמין במעשי ה', המבין בחסר ה', רואה את הצללים כתולדת האור הבוקע ועולה בעלות השחר ועדיין אין צהריים, והוא מתפלל ומצפה ועושה להגברת האור. הכופר בחסד הן רואה בצללים תירוץ להקטנת ערך האורות, פגם בגאולה חלילה, ובמקום הודאה בא קיטרוג. די לנו אם ניזכר בשירת הים - מקור וראשית לכל שירת הלל (פסחים ק"ז) - אשר הושרה טרם סיני ותורה, טרם ארץ ומקדש.

כל האומר: חירות מדינית, בלא תוכן, בלא ערכים יהודיים, בלא תורה, אין לה כל משמעות, ואין לשיר ולחגוג עליה - אין לו הלל בפסח, שאנו שרים אותו על זמן חירותנו, עוד לפני שקיבלנו שבת ותורה, ארץ ישראל ובית-הבחירה. מאידך, כל מי שרואה בחירות המדינית - גאולה שלימה, בלא שבת, בלא תורה, בלא ארץ-ישראל, בלא בית-המקדש, הריהו דומה לאוכלי חמץ בפסח, שהרי שתי הלחם חמץ מביכורי הארץ. באות רק בחג השבועות, זמן מתן תורתנו.

יסוד שיטתנו התורנית בראיית הגאולה כתהליך, שיש בו מעלות ומורדות, אורות וצללים, שירת-חג ומשברים כאובים - ארבעה לשונות של גאולה ולא אחד! גם יציאה מהגלות היא גאולה - לא שלימה! גם הצלה היא גאולה - לא שלימה! השלימות עודנה רחוקה בכל התחומים: לא העם שלם עדיין ולא הארץ. לא התורה שלימה במציאות חיינו, ולא הגאולה. כל אלה מתפתחים והולכים, במשברים וייסורים כמו בניסים מופלאים. המבחן הוא בהכרת חסרי ה' בתוך המציאות החלקית והמיוסרת, לשיר ולהלל על כל מה שזכינו לו, ולא לקטרג חלילה בגלל המשברים והנפילות. זו היתה דרכה של הציונות הדתית מאז. מתנגדיה הם שטענו: גאולה שלימה בלבד, משיחית, תיקון העולם כולו, בבת-אחת, ורק כך! התורה אומרת אחרת: גאולת מצרים באה בהדרגה ובשלבים, שספירת-העומר היא זכר להם. מיציאת מצרים עד בית הבחירה עברו 480 שנה! הנביאים אומרים אחרת: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז). מזמור ק"ז אומר אחרת: גאולת קיבוץ הגלויות, ושיר התודה שלה. מציאות ימינו אומרת אחרת: מתנגדי הציונות המרים ביותר ניצלו בזכות הציונות, ורובם אף לא הכירו תורה.

יום העצמאות הוא שיר הלל לה' על גאולה חלקית, הדרגתית, לא-שלימה, מתפתחת, אך יצוקה איתנה בחסדי ה' בסלעי קיומנו ובמציאות חיינו.

*

בטוחני, כי מנהגי תפילה ושירת-הלל, וכל שכן טקסים ציבוריים אין די בהם בשיר תודה, בלי מנהגי סעודה. גם נפנוף המנגל איננו מספק. אצלנו נוהגים לומר בסעודת יום העצמאות פסוקי "והיה כי תבוא אל הארץ" כולל "ארמי אובד אבי", כולל "ויביאנו אל המקום הזה", עד "השקיפה" וכו' (דברים כ"ו), ואחר-כך לברך ברכת הגפן על הכוס. לאחר מכן, מברכים המוציא על מצה וחלה, זכר לקרבן תורה שהיה קרב על חמץ ומצה (ויקרא ז').